

Η ΚΥΡΙΑ ΣΤΑΕΛ

ΥΠΟ ΕΠΟΨΙΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ

[Τὸ ὄνομα τοῦ κ. Διον. Σωμερίτου, ἐκ τῶν κρατίστων καὶ τὰ μάλιστα εὐπολήπτων ἐν Ἀθήναις δικηγόρων, καίτοι τὸ πρῶτον τιμῶντος διὰ τῆς συνεργασίας αὐτοῦ τὸ Ἡμερολόγιον, τυγχάνει οὐχ ἥττον,

ἀπὸ τριακονταετίας καὶ πλέον, λίαν γνωστὸν καὶ συμπαθὲς ἀνὰ τὸν νομικὸν καὶ δημοσιογραφικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος. Κυριῶς ἀνήκει εἰς τὸν σεμνὸν ναὸν τῆς Θέμιδος, ὑπὲρ ἧς ἀφιεροῖ ὅλην αὐτοῦ τὴν δημιουργὸν φιλοπονίαν καὶ εὐρυνάθειαν, διακριθεὶς καὶ ὡς συγγραφεὺς πλείστων περισπουδάζων νομικῶν πραγματειῶν καὶ συγγραφῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὡς δημοσιογράφος, ἐκ τῶν χρηστοτέρων καὶ σθεναρωτέρων, ὡς ἀγωνιστῆς δεξιὸς τοῦ καλάμου καλλιεπῆς, εὐτόλμος καὶ ἀκαταγώνιστος, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μακρὰν καὶ ἐπιφθονον ἀληθῶς ἐργασίαν· ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἀρχαιοτέρας ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἐτι ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, τῆς ἐν Ζακύνθῳ «Ἐλπίδος» κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1875, ἐπὶ εἰκοσιν ὅλα ἔτη χειραγωγήσας τὴν αὐ-

τόθι καὶ πέραν ἐτι τοῦ ἐπαρχιακοῦ κύκλου δημοσίαν γνώμην, διεξαγαγὼν μετὰ μετριοπαθείας ἅμα καὶ δυνάμεως ἐπιβαλλούσης σόβαρωτάτους ἀγῶνας ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἀναφυομένων πολιτειακῶν ζητημάτων, ἐξαρθεὶς διὰ τὸ ἄμεμπτον τοῦ φρονήματος καὶ τὸ ἀναπηρέαστον τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων παρείχεν ἑαυτὸν ὡς ὑπόδειγμα καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν κοινωνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν βίον. Συνδυάζων πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἰδρύσιν εὐαγῶν ἐν Ζακύνθῳ ἰδρυμάτων, οἷα ἡ Σχολὴ τῶν Ἀπόρων Παιδῶν, τὸ ἐτι λειτουργοῦν Πτωχοκομεῖον «Ἡ Πρόνοια» κλπ. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραφῶν διακρίνονται : αἱ «Διαφωνίαι περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ἀστυνομικοῦ Δικαίου» — αἱ «Δικονομικαὶ μελέται περὶ καταργήσεως τῆς ἐρήμην δίσης» — αἱ «Βουλαι τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Α'» — ὁ «Νομικὸς Ὅδηγός», δι' οὗ πρῶτος αὐτὸς ἐξελαίκευσε τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνος πολίτου].

Καίτοι τσαῦτα πρὸ τοῦ χρόνου προήλασαν ἔτη, ἅφ' ὧν ἔδυσεν ὁ ἀστὴρ, ὅστις ἐλάμπρυνε τὸ συμπληροῦν τὴν Ἀνθρωπότητα καλλίμορφον γένος, ἀνατέλλων ὁμως καὶ φωταυγῆς ἐξακολουθεῖ διὰ τῶν καταλειφθέντων ἔργων καὶ ἐν μέσῳ ἡμῶν, διατηρούμενος ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος. Τοιοῦτος ὁ κληρὸς τῶν ἐξόχων διανοιῶν ἀπέρχον-

ται αὐτῶν οἱ ἐργάται, ἀλλὰ καταλείπονται μέχρι τῆς ἀδύσσου τοῦ μέλλοντος, ἀκμαῖα ἔτι καὶ θάλλοντα, τὰ ἑαυτῶν ἔργα!

Ἐν μέσῳ τῶν ἐξόχων αὐτῶν πνευμάτων εὐλόγως συνετάχθη καὶ ἡ Κυρία Στάελ, διότι εἰς τὰ ἔργα αὐτῆς διαλάμπουσιν, αἱ ὑψηλότεραι τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκλάμψεις, μετὰ τῶν βαθυτέρων συγκινήσεων τῆς καρδίας, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῆς ὡς ἐφ' ἐστίας προαγομένου εὐγενοῦς αἰσθήματος. Καὶ ἀληθῶς τίς ἐξ ὧν ἐγαλούχησαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας των, δὲν ἀνεσκίρτησεν ὑπὸ τῆς συγκινοῦσης ἐκείνης χαρμονῆς καὶ ἀγαλλιάσεως, ὅταν ἐνετρύφησεν εἰς τὰ διανοητικὰ ἔργα, ἅτινα ἡ Στάελ, διὰ τῆς γλαφυροτάτης καὶ ἐπιχαρίτου αὐτῆς γραφίδος συνέγραψε; τίς μελετῶν τὴν Κόρινναν, δὲν ἀπεθαύμασε τὴν τελειότητα τῶν τερπνῶν καὶ ἱστορικῶν τῆς δόξης μνημείων τῆς Ἰταλίας, τὸ ὕψος τοῦ δημιουργοῦ αἰσθήματος, τὸν ἐναρμόνιον δεσμὸν τῆς εὐθυνούσης αὐτὸ διανοίας; Τίς διεξελθὼν τὴν μελέτην τοῦ περὶ Γερμανίας αὐτῆς συγγράμματος, δὲν ἡσθάνθη ἐνθουσιώδη πρὸς αὐτὴν λατρείαν διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν ἑαυτῆς γνώσεων, καὶ τὴν ἄμιλλαν τῆς διανοητικῆς λεπτότητος, πρὸς τὴν αἰσθηματικὴν ἔμπνευσιν καὶ περιγραφὴν; Καὶ ὅμως ἡ διάνοια αὐτῆς δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων μόνον, οὐδ' εἰς ἀνάπτυξιν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Ἐκέκθητο ἐν ἑαυτῇ τὴν ὑπερτέραν ἐκείνην δύναμιν, ἥτις ἀνυφοῦται εἰς τὴν πρακτικὴν ὀργάνωσιν καὶ κυβέρνησιν τῶν λαῶν. ἐξέτεινε τὴν διάνοιαν αὐτῆς καὶ μέχρι τῆς πολιτικῆς, καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην προτιμῶμεν νὰ περιγράψωμεν τὴν Ἡρώδα ταύτην τοῦ πνεύματος, ὡς ἐκ τῆς πρακτικῆς ὠφελείας, ἣν αὐταὶ περιβάλλονται, καὶ σήμερον ἔτι, καὶ παρ' ὅλοις τοῖς Ἕθνεσι καὶ Λαοῖς. Τὰς περὶ πολιτικῆς κρίσεις τῆς ἡ κ. Στάελ ἐκτίθησιν ἐν τῇ περὶ τῶν αἰτίων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς συγγράμματι, τὸ τοσοῦτον ὑμνηθὲν ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων συγγραφέων, καὶ ἰδίως τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Villemain.

Ὡς βάσιν τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑθνῶν καὶ τῶν Λαῶν εὐημερίας, ἡ συγγραφεὺς παραδέχεται τὰ φιλελευθέρα πολιτεύματα, ὡς ἔχοντα τὸ μέγιστον πλεονέκτημα νὰ διεγείρῃσι τὴν εὐγενῆ ἄμιλλαν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, καὶ νὰ ἀναδιβάξωσιν εἰς τὴν Ἀρχὴν τοὺς διὰ τῆς ἰδίας αὐτενεργείας καὶ ἱκανότητος ἐν τῇ ἔθνει καὶ τῇ κοινωνίᾳ διακρινομένους· ἐκτὸς τῶν ἐκτεθέντων πλεονεκτημάτων οἱ φιλελευθεροὶ θεσμοί, ἀπαλλάττουσι τὰ Ἕθνη καὶ τοὺς Λαοὺς ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, ὅστις ἀείποτε ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ τὸν ὄλεθρον. Διὰ τῶν φιλελευθέρων, ἐπιλέγει, θεσμῶν, ἐξασφαλίζεται ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία, ἥτις κατὰ τὴν Στάελ, συνίσταται εἰς τὸ ἐνεργεῖν τοὺς πολιτευομένους οὐχὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέλησιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῶν νόμων ὡς ἐκπροσωποῦντων τὴν γενικὴν θέλησιν· εἰς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς νόμους μόνον δύναται, λέγει, νὰ ὑποτάσσεται ὁ ἄνθρωπος χωρὶς νὰ ταπεινοῦται καὶ ἐξευτελιζέται, καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον κατὰ τῶν παθῶν τοῦ ὄχλου δὲν συνίσταται εἰς τὸν δεσποτισμὸν, ἀλλ' εἰς τὴν βασιλείαν

τῶν Νόμων. Ἀπειλίκτως στιγματίζουσα τὴν αὐθαίρετον ἐξουσίαν καὶ τὸν δεσποτισμόν, τὴν σώζουσαν δύναμιν κατὰ πάσης ἐκτροπῆς τῶν Λαῶν ἀνευρίσκει μόνον ἐν τῇ κραταιᾷ βασιλείᾳ τῶν Νόμων. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πεφωτισμένον Ἔθνος οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ *χειρὸν* ἢ νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς χεῖρας *ἐνὸς* ἀνθρώπου, ὅσον καὶ ἂν εἶναι οὗτος μέγας καὶ ἰσχυρός. Τὸ Κοινὸν περισσότερον κέκτηται σήμερον πνεῦμα, ἅφ' ὃ, τι ἐν μόνον ἄτομον, οἱ δὲ θεσμοὶ προσαρμόζουσι τὰ φρονήματα συνετώτερον τῆς τοῦ ἐνὸς ἀνδρὸς βουλῆσεως· τὴν τοιαύτην αὐτῆς γνώμην, ἣν καὶ πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν διετύπωσεν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦ αξιώματος «Κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ, ἢ *εἷς ὅστισούν*», ἀποδεικνύει ἡ Στάελ, ἐκ τῆς συγχρόνου αὐτῇ ἱστορίας τῆς ἰδίας αὐτῆς πατρίδος. Ἐάν, λέγει, τὸ Γαλλικὸν Ἔθνος διωργανίζετο ἅφ' ἑαυτοῦ, ἀντὶ νὰ ἐκλέξῃ τὸν ὀλέθριον αὐτὸν ξένον (*ce fatal étranger*), ὅστις ἐξεμεταλλεῖσθαι αὐτὸ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἰδίου μόνον αὐτοῦ συμφέροντος, ἤθελεν εἰσθαι καὶ σήμερον ἐτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ἡ εἰς ἓνα καὶ μόνον Ἄνδρα ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἔθνους αὕτη ἐπήνεγκε τὴν ταπεινώσιν τοῦ Γαλλικοῦ Ἔθνους καὶ τὴν ὀπισθοδρόμησιν αὐτοῦ. Ὁ κίνδυνος τῶν Ἐθνῶν ἐκ τῆς παροχῆς τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῶν εἰς ἓνα καὶ μόνον Ἄνδρα, προέρχεται καὶ ἐκ τῆς σκοτοδίνης, ὑφ' ἧς καταλαμβάνεται ὁ εὐρεῖαν ἐξουσίαν περιβαλλόμενος· εἰς τὴν ἀπεριόριστον, λέγει, ἐξουσίαν, ὑπάρχει εἶδος τι σκοτοδίνης (*une sorte de vertige*), ἣτις ἐξ ἴσου κυριεύει τὴν μεγαλοφυῖαν ὥς καὶ τὴν μικρόνοιαν, καὶ ἣτις ἀμφοτέρας καταστρέφει ἐν τῇ καταλήψει αὐτῆς. Ὑπὸ αὐτῆς κατελήφθη καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ναπολέοντος πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς Ρωσίαν· εἶχε τότε εἰς χεῖρας αὐτοῦ συγκεντρώσει πᾶσαν ἐξουσίαν, ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐξ αὐτῆς ἡ ἰσχυρά αὐτοῦ διάνοια ἡλλοιώθη, ὥστε ὀχληρὰν ἐθεώρει τὴν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης αὐτοῦ ἐπικράτησιν, ἐπιφωνῶν συνεχῶς μετὰ περιφρονήσεως «*Cette vieille Europe m' ennueie!*» Τὸ κεφάλαιον τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς συγγράμματος, δι' οὗ ἡ Στάελ θαυμασίως περιγράφει τὴν ἐκ τῆς ἀπεριόριστου ἐξουσίας ἐπισκότισιν τῆς διανοίας τοῦ Ναπολέοντος, χαρακτηριστικώτατα ἐπέγραψεν ὡς μέθην ἐξουσίας (*enivrement du pouvoir*). Οἱ πᾶσαν ἐξουσίαν εἰς ἑαυτοὺς συγκεντροῦντες ἀδύνατον νὰ εὐρωσιν ἄνδρας τολμῶντας νὰ διαφωτίσωσιν αὐτοὺς ἐν πάσῃ κρισίμῃ περιστάσει περὶ τῆς ἀληθείας τῶν γεγονότων ἅτινα πρωτίστως τοὺς Κυβερνήτας Ἔθνους τινὸς ἐνδιαφέρουσιν· τὸ πρωτίστως συντελέσαν εἰς τὴν ἐκθρόνισιν καὶ καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος, εἶναι, ὅτι δὲν ἐτόλμων νὰ τῷ ὁμιλῶσιν ἐνώπιόν του περὶ οὐδενὸς ἀληθοῦς. Κατήντησε νὰ ἀγνοῇ ὅτι τὸ ψῦχος ἐν Μόσχᾳ ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, διότι οὐδεὶς μεταξὺ τῶν αὐλικῶν του εὐρέθη ἀρκούντως Ρωμαῖος, ὅστις νὰ τῷ ἀναφέρῃ τοσοῦτον ἀπλούστατον γεγονός! Εἰς τοιαύτην ἀπόγνωσιν περιήγαγεν αὐτὸν ἡ μέθη τῆς ἐξουσίας, ἡ συγκέντρωσις πάσης δυνάμεως εἰς ἑαυτόν. Οὐχ ἤττον ὀρθαί εἰσιν αἱ γνώμαι τῆς Στάελ περὶ τὸν καθορισμὸν τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ κυβερνᾶν. Ἡ πολιτικὴ, ἀποφαίνεται, εἶναι ἐπι-

στήμη προνοίας, συνέσεως καὶ μεγαλοφυΐας, ἡ δὲ ἐπιστήμη τοῦ κυβερνᾶν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, συνίσταται εἰς τὴν ἱκανότητα τῆς διευθύνσεως τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς καταλλήλου ὑποχωρήσεως εἰς τὰς ἐξεγέρσεις αὐτῆς· ἡ γνώμη αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπέκτασις τῆς περιεκτικῆς περὶ τοῦ κρείσσονος πολιτεύματος γνώμης τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ὁ πρῦτανις οὗτος τῶν πολιτικῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, διερευνῶν τὰ διάφορα εἶδη τῶν πολιτευμάτων, καὶ ἀποφαινόμενος, ὅτι καλλίτερον πολίτευμα, οὔτε τὸ μοναρχικόν εἶναι, οὔτε τὸ δημοκρατικόν, οὐδ' ἄλλο τι ὠρισμένον, ἀλλὰ τὸ Ἑθνικόν, οὐδὲν ἄλλο δι' αὐτοῦ προφανῶς ἐννοεῖ, εἰμὴ τὸ σύμφωνον πρὸς τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἡ Στάελ εὐρύτερον ἀναπτύσσει, κυροῦσα αὐτὸ διὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἰδίας αὐτῆς πατρίδος. Οἱ Πολιτικοὶ Ἄνδρες ὀφείλουσι νὰ γινώσκωσι ποῦ τείνει ἡ δημοσία γνώμη, καὶ νὰ ἐξευρίσκωσι τὸν τρόπον, δι' οὗ δύνανται ἐπωφελῶς νὰ διευθύνωσιν αὐτήν· δὲν δύναται τις ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα, ἢ συμμορφούμενος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔθνους οὗτινος διεκδικεῖ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ Ναπολέων ἐξίκετο εἰς τοιοῦτον ὕψος, διότι ἀκριβῶς διέγνωσε τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Τὸυναντίον ὁ Κάρολος Α' τῆς Ἀγγλίας, ὁ Λουδοβίκος ΙΓ'. τῆς Γαλλίας καὶ θρόνον καὶ ὑπαρξιν ἐτι ἀπώλεσαν, διότι ὁ μὲν προησπίζετο τὸν καθολικισμόν, καίτοι προγραφέντα ὑπὸ τοῦ τότε ἐπικρατοῦντος ἐν Ἀγγλίᾳ κοινοῦ φρονήματος, ὁ δὲ Λουδοβίκος ΙΓ' ἐπέμεινεν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν θεσμῶν τῆς Γαλλίας, οἵτινες ὡσαύτως ἀπεκρούοντο ὑπὸ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ γενικοῦ πνεύματος· αἱ συμφοραὶ, ἐπιλέγει, τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως προήλθον ἐκ τῆς ἄφρονος ἀντιστάσεως τῶν προνομιούχων κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς συγχρόνου λογικῆς· προφανῶς ἡ φρόνησις τῶν τότε προνομιούχων ἀπῆλθε ἵνα διαγνώσῃσι τὸ ἐπικρατοῦν τῆς ἐποχῆς αὐτῶν φρόνημα, καὶ νὰ μὴ ἀντιστῶσι κατ' αὐτοῦ, ὅπως προληφθῶσιν αἱ θλιδεραὶ συνέπειαι τῆς παγκοσμίου ἐκείνης κοινωνικῆς θυέλλης.

Διὰ τῆς κοινῆς γνώμης, ἣν ὁ Ναπολέων ἐσαγγήνευσε διὰ γενικῶν μέτρων κοινωφελῶν, ἐξεγέρσεως τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ὑποσχέσεων ἀνταποκρινομένων πρὸς τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ, κατῴρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ· διηύθυνεν ὁμοῦς οὗτος τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἰδία αὐτοῦ νὰ ἐπικρατῇ θέλησις, πρὸς τοῦτο δέ, ἐν μέσῳ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν, ὑπηγόρευε συνεχῶς ἄρθρα εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἅτινα διεκρίνοντο ἐκ τοῦ ὀρμητικοῦ αὐτοῦ ὕψους, ἐθεώρει δὲ τὴν δημοσιογραφίαν ὡς δύναμιν ἴσην τοῦ ἐνός ἐκατομμυρίου τῶν ἐνόπλων ἀνδρῶν, δι' ὧν κατήγαγε τοὺς μεγάλους αὐτοῦ θριάμβους.

Ἡ κοινὴ γνώμη, «cette reine de l'univers», ὡς εὐστόχως ἀποκαλεῖ αὐτήν ἡ Στάελ, ἀπορρέουσα ἀπὸ τῶν ἡθικῶν καὶ διανοητικῶν πεποιθήσεων, ρυθμίζει τὸν γνώμονα, καθ' ὃν διέπονται αἱ σχέσεις τῶν ἀνεξαρτήτων ἔθνων, ἀλλ' ἀπαιτεῖται οὐχὶ ὑπαγωγὴ τῶν Κυβερνήσεων εἰς τὰς ὁρμάς τῆς κοινῆς γνώμης, ἀλλὰ διεύθυνσις αὐτῆς τοιαύτη ὥστε νὰ καθοδηγῇ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἐθνικοῦ

συμφέροντος. Εὐκαιρον κρίνομεν νὰ υπομνήσωμεν τὴν συμπληροῦσαν καὶ διαυγάζουσαν τὴν ἰδέαν ταύτην γνώμην, τοῦ μετ' αἰῶνος σχεδὸν παρέλευσιν ἀπὸ τῆς Στάελ ἀκμάσαντος ἀκαδημαϊκοῦ καὶ πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας Jules Simon. Ὅταν μέλος τι τῆς Γαλλικῆς Γερουσίας ἤλεγξε τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεώς του ὡς μὴ ἀκολουθήσασαν τὴν κοινὴν γνώμην, ὡς μὴ **ρυμουλκηθεῖσαν** κατὰ τὸν τεχνικὸν ὅρον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς πολιτικῆς, ὁ Jules Simon ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς: «Πᾶσα Κυβέρνησις δὲν κυβερνᾷ οὐδὲ δύναται νὰ κυβερνήσῃ ἢ μετὰς τὰς ἰδικὰς τῆς ἰδέας, ἄλλως ἂς μὴ κυβερνᾷ· **μία Κυβέρνησις δὲν πρέπει νὰ ᾔῃαι ἡχώ, οὐδὲ γραμματεὺς τοῦ πλήθους, πρέπει νὰ ᾔῃαι ὁδηγὸς καὶ ἀρχηγός**· πῶς προκειμένου περὶ ἀμύνης τῆς χώρας μᾶς λέγουσι ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κοινὴν γνώμην; **Ἐγὼ Σᾶς τὸ διακηρύττω, δὲν τὴν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν οὐδαμῶς**. Εἰς στρατιωτικὸν ζήτημα δὲν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν μου ἢ μόνον τὸν ἐχθρόν».

Διὰ τοῦ διαυγοῦς καὶ πείθοντος φωτὸς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἡ Στάελ ἀποδεικνύει, πόσον ἐπισφαλὴς διὰ τε τὸ Ἔθνος καὶ τοὺς Κυβερνῶντας αὐτὸ εἶναι ἡ προτίμησις τοῦ συμφέροντος αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ ὅτι εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσιν αἱ καταγιγίδες τῶν παροχῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κομματικῆς ἰσχύος καὶ ἐδραιώσεως· ἡ ἐκ τῆς προτιμῆσεως τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων ἐπὶ θυσίᾳ τῶν γενικῶν, προσερχομένη νίκη, ἀποβαίνει καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς Καδμείας ὀλεθριωτέρα, ὡς μετὰ μικρὸν συνεπάγουσα τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν φίλων, οὓς μόνον διὰ τῶν παροχῶν καὶ τῶν συμφερόντων ἐκτήσατο· ἡ τοιαύτη νίκη ὁμοιάζει πρὸς θάνατον, ὅπερ προσφέρεται τοῖς ἀσώτοις ἐπὶ ἀδροτάτῃ τόκῳ· οἱ οὕτω θανειζόμενοι ἀποκτῶσι μὲν πρὸς στιγμὴν τὸ χρῆμα τὸ ὁποῖον ἐπιζητοῦσιν, ἀλλ' ἡ ἀπόκτησις αὕτη ὁδηγεῖ αὐτοὺς πρὸς τὴν καταστροφὴν ἀντὶ τῆς ἐξοικονομήσεως. «Ἡ ἐπανάστασις τῆς Γαλλίας δὲν ὑπῆρξε πλεόν ἀπὸ τῆς δεκατῆς ὀγδόης τοῦ ὁπωρώδους μηνὸς (fructidor) εἰμὴ διηνεκῆς διαδοχῇ ἀνθρώπων, οἵτινες ἀπωλέσθησαν διότι προετίμησαν τὸ συμφέρον αὐτῶν ἀντὶ τοῦ καθήκοντος. Τὰ ἔθνη δὲν ἀπατῶνται· οὐδέποτε φαύλη ἀρχὴ ἐπιδρᾷ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπὶ τὰ πλήθη».

Ἡ Στάελ ἐπελήφθη τῆς λύσεως καὶ ἐτέρου σπουδαίου πολιτικοῦ ζητήματος, ἐνδιαφέροντος καὶ ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας, οὐχ' ἥττον τῶν ἰδίων αὐτῆς συμπολιτῶν. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνίσταται, ποίαν πορείαν ὀφείλει νὰ τηρῇ πᾶς πολίτης ἐκ πατριωτισμοῦ ἐμπνεόμενος, ὅταν οὐδὲν τῶν ἐπικρατούντων ἐν τῷ Ἔθνει κομμάτων ἀκολουθῇ πορείαν ἐξυπηρετοῦσαν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, οὐδὲ σύμφωνον πρὸς τὰς ἰδέας καὶ γνώμας αὐτοῦ. Πρέπει τούτου ἕνεκα νὰ ἀπογοητεύεται, νὰ παύσῃ ἐνασχῶν καὶ αὐτὸ τὸ ἐκλογικὸν αὐτοῦ δικαίωμα, νὰ ἀπέχῃ τέλος πάσης εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναμίξεως, ὡς ὁ ἀρχαῖος Χρῦσιππος ὑπηγόρευσε; Τουναντίον ἡ Στάελ ἀποδέχεται, ὅτι οἱ ἄγνοι καὶ ἀληθεῖς πατριῶται δὲν πρέπει νὰ μεμφιμοιρῶσι καὶ νὰ περιορίζωνται εἰς ἐπικρίσεις, ἐπιμελῶς ἀπέχοντες πάσης πολιτικῆς δράσεως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀλλὰ νὰ συντάσσωνται πρὸς

ἦττον πλημμελές κόμμα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἑθνει ἐπικρατούντων, καὶ διαθέτωσι τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας ὑπὲρ τῆς υπερισχύσεως αὐτοῦ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Πλουτάρχου «*Χρὴ διώκειν τὸ βέλτιστον*», ἡ Στάελ μετέτρεphen εἰς τὸ «*Χρὴ διώκειν τὸ ἦττον πλημμελές*». Καὶ ἀληθῶς ἡ γνώμη αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς περιέχουσα τὴν ἱερὰν σφραγίδα τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ.

Τοιαύτη ἐν βραχείᾳ περιγραφῇ ἡ κ. Στάελ ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν. Συναισθανόμενοι ὅτι ὁ προσωρισμὸς τοῦ φιλοξενήσαντος τὴν πρόχειρον ταύτην ἡμῶν μελέτην ἀρίστου *Ἡμερολογίου*, δὲν ἐπιτρέπει ἐκτενεστέραν ταύτης, ὡς ἐκ τῆς ἐπανθούσης ποικιλίας τοῦ συνόλου αὐτοῦ, ἀπεφύγομεν νὰ εἰκονίσωμεν τὸ ἔργον διὰ τῆς προβολῆς ὅλων τῶν διανοητικῶν ἀκτίνων, αἵτινες λαμπρύνουσι τὴν ἀξίαν του· δὲν δυνάμεθα ὁμῶς ἄνευ ἐλέγχου συνειδήσεως, περὶ τὴν ἑκθεσιν τῆς ἀξίας αὐτοῦ νὰ μὴ παραθέσωμεν τὰς ἐπομένους περὶ τοῦ πολιτικοῦ τούτου τῆς Στάελ συγγράμματος κρίσεις τοῦ σοφωτάτου ἀκαδημαϊκοῦ τῆς Γαλλίας Villemain.

«Αἱ παρατηρήσεις, γράφει ὁ ἐπιφανὴς οὗτος συγγραφεὺς, ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἃς ἡ Στάελ συνέγραψε, παριστῶσιν ὑπὸ μορφήν διηγηματικὴν καὶ φιλοσοφικὴν τὴν πρόσodon τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ πολιτικῇ, τὰς πρώτας μεταρρυθμίσεις, τὰ ἀπ' αὐτῶν προσελθόντα ἀτυχήματα, τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, καὶ τὰς ἐλπίδας περὶ τῆς ἀνορθώσεως τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, αἵτινες ἐμπνέονται ἐξ αὐτῆς. Ἡ κ. Στάελ ἀποδεικνύει τὰς ἀφορμὰς τῆς ἐπαναστάσεως διὰ μεγάλης διορατικότητος, ἐκτίθησι δὲ τὰ ἀπαραιτήτα καὶ θαυμάσια αὐτῆς συμπεράσματα μετὰ δυνάμει, δι' ἧς ὀλίγιστοι τῶν μεγάλων συγγραφέων διεκρίθησαν. Ἀξίος ἰδίως θαυμασμοῦ παρίσταται ὁ τρόπος, δι' οὗ ἐχαρκτήρισε τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις ἐξήσκησε τὴν ἰσχυροτέραν ἐπίδρασιν ἐν τῷ κόσμῳ· ἡ ἀξία τῆς συνίσταται εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀντίληψιν ὅλων τῶν γεγονότων, καὶ εἰς ἴσῃν πρόθεσιν νὰ ἐμπνέῃ τὸ μῖσος ἢ τὴν στοργήν, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης προσωπικῆς προτιμήσεως συμφώνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων· οὐδέποτε ἡ εὐγλωττία τῆς συγγραφῆς ὑπῆρξε μᾶλλον ἀνθηρὰ καὶ ζωογόνο· λαμπρότης ἱστορικῶν εἰκόνων, ἰσχύς ἠθικοῦ αἰσθήματος, ἰδοὺ τινὲς τῶν χαρακτήρων, οἵτινες διακρίνουσι τὸ τοιοῦτον αὐτῆς ἔργον. Οἱ μελετῶντες τὸ θαυμάσιον αὐτὸ σύγγραμμα διακρίνουσι καὶ ἕτερον αὐτοῦ προσόν, ὅτι κατώρθωσεν ἡ συγγραφεὺς νὰ διατηρήσῃ αἰσθηματικὸν ὕψος προκειμένου περὶ πολιτικῶν καὶ ἐξόχως πρακτικῶν ἰδεῶν, διό καὶ ἕτερος πρωτεύσας πολιτικὸς τῆς πατρίδος τῆς ὁ δούξ de Broglie εἶπε περὶ τῆς Στάελ, ὅτι τὸ πᾶν παρ' αὐτῆς καὶ αὐτὴ ἡ σκέψις προήρχετο ἐκ τῆς καρδίας· «*Tout partait du coeur chez elle même la pensée*».